

С. В. Науменко
академік АЕН України
м. Луцьк

Н. С. Науменко
канд. екон. наук
м. Київ

ДОСВІД ЧЕХІЇ У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми. Головними підсумками інноваційного розвитку ХХ ст. для країн Центрально-Східної Європи стали спроби подолати історичну ізольованість науки як самодостатньої сфери діяльності, відмова від лінійних методів організації інноваційного процесу (наукова ідея — розробка — виробництво — ринок), формування національних систем, ринкового освоєння та фінансування нововведень у рамках Європейського Союзу.

Вивчення проблем інноваційного розвитку в європейських країнах почалося ще у 50-ті рр. ХХ ст. Але не зважаючи на досвід бурхливого розвитку і різноманітності інноваційних систем у розвинутих європейських країнах, схеми та інструменти, необхідні для здійснення технологічних ривків у країнах з транзитивними економіками, все ще досі формуються.

На даному етапі одним з першочергових завдань для країн Центрально-Східної Європи щодо організації науково-технічної діяльності є вдосконалення системи державних пріоритетів у науці та їх конкретизація, а також інтеграція всіх етапів наукового процесу — від фундаментальних досліджень до комерціалізації результатів для прискорення інновацій.

Фундаментом для такого технологічного прориву у нових країнах-членах ЄС став той факт, що населення настільки звикло до високоякісної імпортованої продукції, що ставить вітчизняну промисловість перед вибором: зникнути з ринку або виробляти гідні товари [1].

Поштовхом для переосмислення існуючої ситуації та закладання підвалин створення інноваційного середовища в Європі стало проведення Радою ЄС Лісабонської конференції 2000 року. Саме там було визначено стратегічну мету інноваційної політики. По суті, стимулювання інноваційної діяльності стало найголовнішим прагненням ЄС з метою оволодіння «найбільш конкурентоспроможною, динамічною, заснованою на знаннях економікою, створеною для стрімкого економічного зростання з найкращими робочими місцями та соціальною єдністю до 2010 р.». У рамках проекту «Європейський науковий простір» Європейський Союз мав на меті — збільшити підтримку НДДКР до 3 % від ВВП всього Союзу. Більше того, у проєкті припускалося, що 2/3 з цих коштів буде вкладено приватними інвесторами і тільки 1/3 — державою. Так рівень витрат у ЄС становить близько 2 % його консолідованого ВВП, і за цим показником Європа відстає від США (2,8 %) та Японії (понад 3 %) [2, С. 12–13].

Стан вивчення проблеми і аналіз останніх публікацій. Теоретичні положення інноваційних теорій дістали своє відображення у наукових працях таких зарубіжних науковців як: Й. Шумпетера, Г. Менша, Б. Санто, А. Кляйнкнехта, Я. Ван Дейна, Б. Твісса, І. Кузнеца, Р. Солоу, Ф. Хайєка, П. Друкера, М. Куїна, З. Кузера; російських:

М. Д. Кондратьєва, С. Фокіна, І. Балабанова, В. Гусарової, Н. Московіна, В. Гуніна, Б. Салтикова, М. Бунчука, В. Іноземцева та вітчизняних: М. І. Туган-Барановського, В. Будкіна, В. Новицького, І. Макаренка, М. Йохана, Ю. Бажала, В. Геєця, В. Яковенко, Б. Малицького, Ю. Макагона, В. Рокочі, Л. Омеляновича, І. Крючкової, Т. Ціхана, О. Василенко, О. Волкова, А. Власової, Д. Кокурина, Н. Грущинської, вчених-економістів.

Мета дослідження є вивчення досвіду Чехії, як нової країни-члена ЄС щодо формування ефективної інноваційної політики, багато елементів якої можуть бути використані урядом України процесі формування національного інноваційного простору.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вважаємо за необхідне проаналізувати досвід Чехії як одного із найбільш динамічніших реформаторів в Центрально-Східній Європі. Серед фаворитів за витратами на інноваційний розвиток слід відзначити Чехію. За даними Індексу глобальної конкурентоспроможності Чеська Республіка займала 33-тє місце серед 134 країн в 2008 р. (14-тє місце серед країн ЄС-27). За тими ж даними Чеська Республіка зайняла 29-тє місце в 2009 р. (12-тє місце серед країн ЄС-27). Для того щоб країні зберегти конкурентоспроможність в майбутньому, необхідно буде постійно вдосконалювати технологічні норми виробництва при впровадженні технологічних та нетехнологічних інновацій.

За даними Європейського Innovation Scoreboard 2008 (EIS 2008) Чеська Республіка належить до групи помірних новаторів з рівнем інноваційної діяльності нижче середнього по ЄС-27. Але, незважаючи на це, швидкість вдосконалення інноваційної діяльності вище ніж в ЄС-27.

На підставі останніх економічних тенденцій можна визначити три основні проблеми в національній інноваційній системі Чеської Республіки, а саме:

відсутність людських ресурсів, зайнятих у сфері інновацій;

неефективність використання державних ресурсів для НДДКР та інновацій;

відсутність співпраці між науково-дослідними інститутами та діловими центрами [3, С. 3].

Як вже зазначалося вище, однією з головних проблем інноваційної системи Чеської Республіки є нестача молодих дослідників та управлінського персоналу середнього віку з міжнародним досвідом (від 35 до 55 років). До того ж, чисельність студентів та випускників вузів як і раніше залишається на низькому рівні порівняно з більшістю європейських країн. За статистикою у Чехії 26 випускників припадає на 1000 населення відповідного віку (у порівнянні із 40 в середньому по ЄС).

У даний час нестача кваліфікованих наукових співробітників уже стала суттєвим стримуючим факто-

ром в подальшому розвитку промислових НДДКР. Ціль політики в області нестачі людських ресурсів в рамках національних програм спрямована на покращення в сфері вищої освіти, а також в області досліджень, розробок та інноваційної системи Чеської Республіки [4].

Що ж стосується проблеми фінансів та підтримки інноваційного сектора, можна зазначити, що хоча державні витрати на НДДКР зростали в Чехії швидше, ніж в інших європейських країнах, їх відносна кількість як і раніше нижче середнього показника по ЄС (0,55 % ВВП в Чеській Республіці у порівнянні з 0,65 % в ЄС-27).

Державна підтримка охоплює широкий спектр галузей, в наслідок чого, реалізація багатьох проектів отримує одразу менші масштаби і це послаблює потенціал для набуття передового досвіду. Останнє призводить не лише до низької якості дослідних робіт, меншої кількості патентів, нових технологій, але й до зниження мотивації дослідників для високої якості виконання роботи.

Державні витрати на підтримку інноваційної діяльності збільшилися за останні 5 років, особливо у зв'язку із здійсненням структурних фондів ЄС в Чеській республіці. Велика частина державних фінансових ресурсів використовується для підтримки інновацій у сфері виробництва, що узгоджується з потужною виробничою основою чеської економіки і поточної потреби переходу до виробництва продуктів з більш високою доданою вартістю. Акцентування на інноваціях у виробництві спостерігалось протягом всього періоду, починаючи із 2004 року. Значна кількість державних фінансів на підтримку розвитку спрямована на розширення співробітництва між державними науково-дослідними організаціями і компаніями в НДДКР проектах. Державно-приватне співробітництво належить до обов'язкових умов у багатьох програмах державної підтримки промислових НДДКР. Державна підтримка робить акцент на інноваційних фірмах, все більше уваги приділяється «стартапам», що складає майже 14 % від загального обсягу державної підтримки на НДДКР та інновації в бізнесі [3, С. 19]. Розподіл щорічних бюджетних видатків на пріоритетні напрямки наведено на рис. 1.

Як вже зазначалося, третьою головною проблемою є відсутність співпраці між науково-дослідними інститутами та діловими центрами. Ця проблема належить до основних завдань, визначених в Національній програмі реформ Чеської Республіки на 2008–2010 рр. Ця проблема розглядається з усіх боків в чотирьох стратегічних цілях встановлених програмою:

Підтримка інноваційної діяльності та захисту прав інтелектуальної власності підкреслює використання прав захисту інтелектуальної власності, яка є однією з основних умов для успішної комерціалізації НДДКР та в результаті призводить до інновацій.

Підтримка досліджень та розвитку потужностей спрямованих на підвищення інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, а також на поглиблення взаємодії компаній та установ, що займаються НДДКР.

Підтримка співробітництва між науковими та промисловими галузями для розвитку інфраструктури та передачі технологій та інновацій.

Підтримка при створенні на регіональному та національному рівні груп (кластерів або технологічних платформ), що закріпить співробітництво між державним та

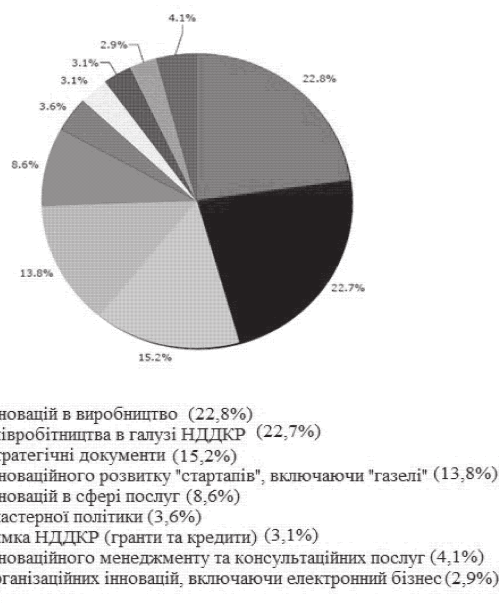

Рис. 1. Розподіл щорічних бюджетних видатків на пріоритетні напрямки політики в Чеській Республіці

приватним сектором, суб'єктами підприємницької діяльності, науково-дослідними та освітніми установами [5].

Протягом кількох останніх років інтенсивність інновацій (частка витрат на інновації в загальному обсязі інноваційних компаній) значно зросла в Чеській Республіці (з 2,4 %) та нині вона досягла середньої інтенсивності інновацій в ЄС. Збільшення інтенсивності інновацій демонструє те, що чеські компанії почали визнавати важливість інновацій для підтримки конкурентоспроможності та збільшили обсяг інвестицій в інноваційну діяльність. Враховуючи структуру витрат на інновації, купівля машин та обладнання є домінуючим компонентом. З іншої сторони чеські компанії витратили значно менше на внутрішні НДДКР. Такі результати доводять, що інноваційний процес в чеських підприємствах в цілому характеризується прийняттям передових технологій, процесів та інших методів, пов'язаних з виробництвом. Цей перехід відбувається з боку іноземних компаній в управлінні дочірніх компаній, розташованих в Чеській Республіці.

Слід відзначити, що бізнес-витрати на НДДКР за останні роки зросли в Чеській Республіці. Однак, з 1 % від ВВП вони і до нині не можуть досягнути рівня провідних країн ЄС-15. Чеські приватні дослідження зосереджені в основному на підприємствах з іноземним капіталом, які мають довгострокову стратегію розвитку, зокрема НДДКР. Нині, частка витрат на НДДКР, що здійснюється в МНК або в іноземних компаніях складає 60 %. Це може в подальшому позитивно вплинути на інноваційну діяльність в Чеській Республіці, оскільки корпоративні НДДКР в значній мірі пов'язані з міжнародними НДДКР в багатонаціональних компаніях, що відкривають доступ до найновіших знань та технологій і це дозволяє розвивати співробітництво в рамках корпорації [6].

Число патентних заявок на 1 млн. жителів Чеської Республіки далеко позаду в порівнянні з передовими країнами ЄС-15. Хоча Чеська Республіка має меншу кількість персоналу з НДДКР в порівнянні з розвиненими країнами ЄС, її

рейтинг не покращає при порівнянні з кількістю патентів на 1000 персоналу з НДДКР. Відносно більша частка патентів чеських винахідників належить іноземним компаніям, адже чеські дослідження не здатні задовольнити потреби бізнесу, в яких переважає придбання ліцензій та ноу-хау із-за кордону. Платежі чеських суб'єктів на придбання ліцензій та торгових марок з-за кордону збільшилися в річному обчисленні і з 1996 р. платежі в євро практично подвоїлися.

Збільшення частки оборотності інноваційної продукції в загальному обороті інноваційної продукції в загальному обороті всіх інноваційних підприємств є ще одним індикатором, який свідчить про підвищення значення інновацій в бізнес-секторі Чеської Республіки. Підвищення якості та розширення спектра товарів та послуг, на думку інноваційних компаній, матимуть істотний вплив на реалізацію інновацій. Незважаючи на відносно слабкі позиції Чеської Республіки в області людських ресурсів, фінансування та підтримки, ці категорії були основними факторами покращення інноваційної діяльності в останні 5 років [3, С. 5].

Інноваційна політика пов'язана з глобальними викликами — зміною клімату, проблемами забезпечення енергетичними ресурсами, охороною природи, тому інноваційно-активним країнам необхідно посилювати рівень координації між собою.

У цьому контексті корисним прикладом є створення Європейської дослідницької зони (ERA). На такі інститути лягає відповідальність за успішне проведення наукових досліджень та реалізацію інновацій, що матимуть вплив на життя сотень тисяч людей.

У рамках Європейського Союзу було прийнято орієнтир для визначення обсягів фінансування розвитку інноваційної складової, який до 2010 р. повинен був становити не менше 3 % від національного ВВП. Слід зазначити, що це надскладне завдання навіть для країн ЄС, оскільки у 2006 р. середній показник фінансування для ЄС становив 1,7 % від ВВП [7].

7 січня 2009 р. на конференції в приміщенні сенату країна-голова ЄС Чехія і Єврокомісія відкрили Європейський рік креативності та інновацій. Гасло цього року стало — «Уявляй. Створюй. Оновлюй». А вже 22—23 січня 2009 р. в Празі відбулася конференція з питань наукових досліджень, розвитку та інновацій в Євросоюзі. Метою проведення конференції було обговорення можливої видозміни політики ЄС в науково-дослідницькій та інноваційній галузі з огляду на досвід країн, які нещодавно здобули членство в Євросоюзі.

Виступаючи на конференції, Мірек Тополанек, (прем'єр-міністр Чехії, на той час країни-голови ЄС) зазначив, що нині в складі ЄС є як країни — світові економічні лідери, так і країни, котрі тільки-но починають відновлюватися після комуністичної командно-адміністративної економіки. Відтак різні країни ЄС мають поспілкуватися різними економічними моделями розвитку.

Цікавим є той факт, що жодна з транснаціональних дослідних інституцій ЄС не розташовується на території країн, які нещодавно долучилися до ЄС. Це може бути причиною низького стимулу цих країн відповідати стандартам єдиного Європейського дослідницького простору (ERA).

Тепер більшість країн, котрі нещодавно долучилися до ЄС, просто купують патенти та винаходи у країн з розвиненішим інноваційним потенціалом. З фінансової

точки зору це простіше і швидше, ніж вкладати гроші у власну інноваційну діяльність.

Проте, нині першочерговим завданням нових країн-членів ЄС є саме розвиток власних науково-дослідницьких та інноваційних резервів.

Прем'єр-міністр Чехії зазначив, також, що одним із шляхів зміцнення дослідницького потенціалу цих країн є створення так званих «кластерів», котрі об'єднували б університети та науково-дослідні інституції з компаніями та підприємствами, що здатні перетворювати теоретичне знання на практику. Відповідна стратегія має бути засвоєна й Україною.

Окрім того, більш пропорційний розподіл дослідницьких можливостей на території Євросоюзу запобігатиме відтоку вчених зі східної частини ЄС до західної [8].

Нині, коли світова економіка переживає важкі часи, масштаби заповдіння шкоди глобальною світовою кризою різняться у кожній з груп країн, залежно від попередніх темпів зростання, економічних дисбалансів і впроваджуваної макроекономічної політики. Зростання у Центрально-Східній Європі уповільнилося до темпів лише трохи нижчих тренду. Зниження помітніше у Південно-Східній Європі, хоча очікують, що економіки країн регіону продовжать зростати темпами, близькими до раціональної межі або й вищими від неї [9].

Так, за прогнозами Національного банку Чехії темпи зростання чеської економіки в 2009 році знизилися до — 2 %. В державному бюджеті Чеської Республіки на 2009 р. темпи зростання ВВП були заплановані 4,8 %. За даними Чеського статистичного управління в 2008 р. ВВП зріс лише на 3,1 %, в 2007 р. цей показник склав 6,5 %.

Міністр фінансів Чеської Республіки Мирослав Калусек 16 березня 2009 р. заявив, що в 2009 р. економіка країни не зростатиме, а навпаки, почне інтенсивно поглинати резерви.

Надії на те, що банки почнуть активніше надавати кредити виробникам, не виправдалися. Зменшилися і податкові надходження. У цих умовах Уряд Чеської Республіки вирішив позичити гроші, не у міжнародних організацій, а у громадян Чехії шляхом реалізації облігацій державної позики, які були введені в обіг в першій половині 2009 р. За рахунок цього держава планувала отримати надходження у розмірі 140 млрд. чеських крон. Всім, хто придбає цінні папери Міністр фінансів обіцяв нарахування до 3—4 %.

25 лютого 2009 р. Чеське статистичне управління оприлюднило результати опитування населення Чехії, підприємців та споживачів щодо довіри чеській економіці. Негативне сальдо індексу рівня довіри в промисловості зросло від — 2,3 % у вересні 2008 р. до — 33,3 % у лютому 2009 р., серед споживачів від — 5,3 % до — 27,5 %, у відповідні терміни, у будівництві від — 2,5 % у жовтні 2008 р. до — 19,0 % у лютому 2009 р.

В 2009 р. 48 % малих та середніх підприємств очікували зниження прибутків, 40 % зменшення заробітної плати, додаткових бонусів, біля 34 % скорочення робітників [8].

У відповідь на кризу, чеським урядом було створено Національну економічну раду на початку січня 2009 р. і покладено на неї завдання проаналізувати ризики і потенційні наслідки світової фінансової кризи для Чеської Республіки, і запропонувати заходи, кроки та інструменти для пом'якшення або усунення потенційних наслідків світової фінансової кризи на Чеську Республіку.

Національна економічна рада випустила Національний антикризовий план від 18 лютого 2009 р. Цей план був затверджений урядом у якості рішення, яке допоможе громадянам і компаніям вижити в кризовий період.

З метою зберегти робочі місця уряд надав можливість компаніям використовувати гроші з Європейського соціального фонду для перекваліфікаційної підготовки робітників. Цей антикризовий захід повинен мати довгостроковий позитивний ефект на потенціал робочої сили та її можливість гнучко реагувати на мінливі потреби, викликані нестабільністю економічного розвитку. Крім того, враховуючи пряму підтримку НДДКР та інновації, Національний Антикризовий план запропонував збільшити державні інвестиції в цій області на 8 % протягом наступних трьох років. Хоча новий уряд використовує підхід попереднього уряду і вважає НДДКР та інновації одним з поточних пріоритетів, бюджетні обмеження не дозволяють збільшити державні інвестиції в цій області до запропонованої суми [4].

Світова криза вплинула на фінансову та банківську системи Чехії частково. Чеські місцеві фінансові інститути не сильно пов'язані з глобальними фінансовими структурами, які більш за всіх зазнали втрат від кризи. Чеські банки надають кредити і послуги, в основному, на внутрішньому ринку, не беруть участь в міжнародних транзакціях і не пов'язані з фінансовими інститутами, які здійснюють портфельні інвестиції.

Позитивно на розвиток банківського сектора в Чеській Республіці вплинули складні умови отримання кредитів та банківське страхування, які сприяли недопущенню надання місцевими банками проблемних кредитів.

Під впливом кризи значно знизилася фінансова та інноваційна активність в країні, зменшилося кредитування, частина місцевих банківських структур здійснюють заходи по скороченню персоналу, який працює у філіях іноземних банків.

Серед інших заходів, які пом'якшили б вплив кризи на чеську економіку, планувалося підвищення суми страхування експортних кредитів з 95 % до 99 %, що в першу чергу стосувалося кредитів в інноваційній сфері.

В Чехії спад промислового виробництва розпочався в листопаді 2008 р. і склав — 17,4 %, у порівнянні з відповідним періодом попереднього року, у грудні — 14,6 %. У 2009 р. тривала тенденція скорочення виробництва. Обсяг виробництва у січні зменшився на — 23,3 %, у лютому на 23,4 %, у порівнянні з відповідними місяцями попереднього року. У будівництві скорочення обсягів виконаних робіт склало у січні того ж року — 11,1 %, у лютому 14,3 % [10].

Ситуація дещо покращилася у 2010 році. За даними Чеського статистичного управління у промисловості в січні 2010 р, вперше, з початку фінансової та економічної кризи, починаючи з жовтня 2008 р., обсяги виробництва зросли на 5,3 %, у порівнянні з січнем попереднього року. Така тенденція продовжує спостерігатися і у лютому 2010 р., зростання виробництва склало 7 % [11].

В Чеській Республіці триває зростання кількості безробітних, що відтворює процес зниження промислового виробництва, та експорту Чехії, який продовжується з початку 2009 року. Рівень безробіття на весні 2009 року склав 6 %, в той час, як зимою того ж року — 6,8 %. За інформацією Чеського статистичного управ-

ління станом на 1 квітня 2009 року рівень безробіття сягнув — 7,7 %. За розрахунковим Міністерства праці та соціальних питань Чеської Республіки у березні 2010 року рівень безробіття зріс до 9,7 % і за самими песимістичним прогнозом наблизився до 10 % [11].

На 2007–2013 рр. Чехії з європейських фондів передбачено виділити 26,7 млрд. євро. Щорічно дотації Чехії, у вказаний семирічний період, складуть близько 3,8 млрд. євро, що є найвищим показником серед країн ЄС.

Уряд Чеської Республіки активно використовує кошти фондів ЄС для впровадження інновацій у транспортної інфраструктури. В Чехії домінуюча роль належить автомобільному транспорту. Їм користується близько 65 % чеських експортерів, залізницями — 27 %, повітряним транспортом — 7 %, внутрішнім водним транспортом — менше 1 %. Європейська комісія схвалила Операційну програму «Транспорт», що передбачає виділення Чехії на період 2007–2013 рр. коштів Європейського союзу, у т. ч. з резервів Солідарного фонду ЄС, Структурного фонду Європейського регіонального розвитку (ERDF) ЄС і Структурного фонду «INTERREG», в обсязі 5,77 млрд. євро, що складає 22 % загального обсягу коштів, що виділяються Євросоюзом Чехії на цей період. У 2008 р. Урядом Чехії було виділено на розвиток транспортної інфраструктури близько 2,1 млрд. дол. США з бюджетних коштів [8].

Із запропонованих на розгляд Єврокомісії в 2008 р. 63 проекти на розвиток транспортної інфраструктури, Чехії було погоджено 36 проектів на загальну суму близько 1,0 млрд. дол. США з фондів ЄС [10].

Висновки і рекомендації. По-перше, для досягнення інноваційної моделі розвитку національної економіки слід розглянути можливість впровадження комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення управління сферою інновацій, що обумовлює нагальну потребу вивчення та використання передового світового досвіду. Можна виділити, наступні риси міжнародного досвіду ведення інноваційною політики, використання яких сприяло б покращенню ситуації в Україні:

- системний розподіл функцій державних органів в сфері інноваційної діяльності та створення нових структур, що засновані на системному характері інновацій;

- визнання на урядовому рівні інновацій життєво важливим фактором економічного розвитку, проведення широкої урядової кампанії з проблем нововведень, активізація діалогу між науковцями, виробниками та суспільством в цілому;

- використання нового механізму прогнозування та розробки інноваційних пріоритетів «Передбачення» («Foresight») для формування національної інноваційної стратегії;

- перенесення центру інноваційної політики на регіональний рівень (наприкладі єврорегіонів «Карпатський», «Сян» та «Буг»);

- стимулювання здійснення суб'єктами господарювання інвестицій у науково-технологічну сферу.

- По-друге, для подолання світової фінансової кризи центральною складовою промислової політики має бути інноваційна політика, яка спроможна сформувати нове технологічне ядро. В ньому головними напрямками мають бути: кластерна модель виробництва; державно-приватне партнерство;

реалізація пріоритетних проектів розвитку (у галузі машино- і авіабудування).

В умовах кризи головними завданнями державної політики сприяння розвитку інноваційного підприємництва має бути:

упорядкування і вдосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує безпосередню діяльність інноваційного підприємництва.

удосконалення податкової політики стосовно інноваційної діяльності підприємницьких структур.

формування різних механізмів фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

стимулювання масового створення об'єктів нефінансової структури інноваційної діяльності та ін.

Література

1. Le Masne P. *Savoir et technologie, structures fortes d'échange international et nouvelles formes de la division internationale du travail* / Le Masne P. // *Economic application*. — P., 2002. — Т. 55. — № 4. — Р. 35–60.
2. Макаров В. *Контуры экономики знаний* / В. Макаров // *Экономист*. — 2003. — № 1. — С. 3–15.
3. INNO-Policy TrendChart — *Innovation Policy Progress Report Czech Republic 2009* [Електронний варіант]. — Режим доступу : <http://www.proinno-europe.eu/trendchart/annual-country-reports>.
4. *Operational Programme Education for Competitiveness 2007–2013* [Електронний варіант] / Ministry of Education, Youth and Sports (2007). — Режим доступу : http://www.msmt.cz/uploads/soubory/ESF/SG070924_EC_OP_a.PDF
5. *National Innovation Policy of the Czech Republic for 2005–2010* [Електронний варіант] / Research and Development Council (2005). — Режим доступу : <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=14438>.
6. *European Innovation Scoreboard 2008, Comparative Analysis of Innovation Performance* [Електронний варіант] / European Commission (2009). — Режим доступу : <http://www.proinno-europe.eu/publications>.
7. *Facts through Figures. Eurostat Yearbook at a Glance*. [Електронний ресурс] / Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 2008. — Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/statistical-books>.
8. Прем'єр Чехії: новим державам ЄС складніше інтегруватися в Європейський дослідницький простір [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.eu-edu.org/news/info/171>.
9. *Regional Economic Outlook. Europe: Dealing with Shocks* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/REO/2008/EUR/ENG/ereo1008ex.pdf>.
10. Офіційний сайт Державної підтримки українського експорту за сприяння Міністерства економіки України. Інформація про зовнішньоекономічну ситуацію в Чехії (від 16.04.2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/oglad%20ekonomiki/cze/538.html>.
11. Офіційний сайт Державної підтримки українського експорту за сприяння Міністерства економіки України. Інформація про зовнішньоекономічну ситуацію в Чехії (січень-березень 2010 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrexport.gov.ua/ukr/oglad_ekonomiki/cze/4082.html.